

MOJICH 7 ŽIVOTŮV

AGNEŠA KALINOVÁ

**V ROZHOVORE
S JANOU JURÁHOVOU**

ASPEKT

ASPEKT ®

knižná edícia

**MOJICH 7 ŽIVOTOV
AGNEŠA KALINOVÁ V ROZHOVORE
S JANOU JURÁŇOVOU**

Vydalo Zaujímavé združenie žien ASPEKT
Mýtna 38, 811 07 Bratislava
www.aspekt.sk
roku 2012

v rade **ROZHOVORY ASPEKTU.**

Redakčná spolupráca: Jana Cviková a Zuzana Maďarová
Za pomoc pri práci na knihe ďakujeme Júlii Sherwood.
Foto: archív Agneše Kalinovej, Ladislav Ján Kalina, Zuzana
Mináčová, Josef Rakušan, Juraj Roščák

Prvé knižné vydanie vyšlo v roku 2012.

Copyright © ASPEKT, Agneša Kalinová, Jana Juráňová 2012
Design © Layout JS. 2012

MOJICH 7 ŽIVOTOV

AGNEŠA KALINOVÁ

V ROZHOVORE
S JANOU JURÁŇOVOU

ASPEKT

agneša Kalinová (rodená Farkašová) sa narodila 15. júla 1924 v Košiciach, vyrástla v Prešove. Štúdium na gymnáziu ukončila nedobrovoľne šiestym ročníkom, keď ju pre „neárijský“ pôvod postihol zákaz štúdia na stredných a vysokých školách. Na jar 1942 ušla pred deportáciami do Maďarska. V Budapešti sa skrývala v kláštore rádu Dobrého pastiera. Obaja rodičia počas vojny zahynuli v koncentračnom tábore. Po skončení vojny sa vrátila do Prešova a po maturite sa presťahovala do Bratislavy, kde sa zapísala na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského. V roku 1946 sa vydala za Ladislava Jána Kalinu. Začala písať filmové recenzie a reportáže, prekladať z francúzštiny, najmä pre rozhlas. Štúdium nedokončila. Pracovala ako redaktorka týždenníka *Nové slovo*, neskôr – do jeho zániku – v *Kultúrnom živote*. Venovala sa kultúrnej publicistike, špecializovala sa na film, zároveň prekladala z maďarčiny, nemčiny a francúzštiny. Začiatkom roku 1970 ju vylúčili z komunistickej strany a odvtedy mala zákaz publikovať a prekladať. V roku 1972 ju i manžela zatkli a na oboch uvalili vyšetrovaciu väzbu pre podozrenie z trestného činu poburovania, po deviatich týždňoch ju pre nedostatok dôkazov z väzby prepustili. Ladislava Jána Kalinu odsúdili na dva roky nepodmienečne. V dôsledku tlaku politického režimu požiadala spolu s manželom a dcérou Júliou o vysťahovanie z Československa – v roku 1978 sa s rodinou presťahovala do Mnichova. Až do roku 1995 pracovala ako redaktorka Českého a slovenského vysielania Slobodnej Európy. Žije v Mnichove.

Jana Juráňová (1957) vyštudovala ruštinu a angličtinu, odbor prekladateľstvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Preložila viacero prozaických i esejistických diel z ruštiny a angličtiny, pôsobila ako dramaturgička v divadle, redaktorka *Slovenských pohľadov* a Slobodnej Európy, je spoluzakladateľkou ASPEKTU. Píše publicistiku, prózu pre dospelých a deti i dramatické texty.

MOJICH 7 ŽIVOTOV

MOJE 20. STOROČIE S AGNEŠOU KALINOVOU

1992

Prvé stretnutie s Agnešou Kalinovou bolo viac-menej náhodné – na filmovom festivale v Karlových Varoch celkom v začiatkoch deväťdesiatych rokov. Kamarátka, ktorá ma s ňou zoznámila, mi ju vopred vychválila: „Musíš ju spoznať, má takú krásnu slniečkovskú tvár.“ Agneša Kalinová o mne nič nevedela, no prijala ma milo, vrúcne. A tak, keď som v roku 1992 doputovala do Mníchova ako spolupracovníčka vtedajšieho Českého a slovenského vysielania Slobodnej Európy, mala som tam už svoju dobrú známu. Odvtedy uplynuli takmer dve desaťročia. Kontakt sme nestratili.

2010

Niekedy v roku 2010 autorka a divadelníčka Anka Grusková raz pri káve nadhodila, že by bolo skvelé urobiť knihu-rozhovor s Agnešou Kalinovou. Ani jedna z nás na to nemala v tom čase kapacitu, nápad spadol pod stôl, no po čase som si naň spomenula. Moje štúdium histórie priestoru, v ktorom som sa narodila a v ktorom žijem, malo a má veľké medzery a trhliny. Čím som staršia, tým viac ma láka ich vyplňať. A tak sa nápad urobiť tento rozhovor stretol okrem iného aj s mojou potrebou „zopakovať si“ to vraj krátke, ale o to úmornejšie 20. storočie.

Agneša Kalinová sa narodila v období prvej Československej republiky, jej rodičia si v sebe ešte niesli kus rakúsko-uhorskej monarchie. Detstvo a mladosť prežila v medzivojnovom období, v ktorom sa dostali k slovu kultúrne a politické avantgardy i fašizmus. Osud jej rodiny kruto poznačila druhá svetová vojna a holokaust. V druhej polovici štyridsiatych rokov patrila k tým, ktorým toto obdobie ponúklo nové možnosti. V päťdesiatych rokoch sa totalitný systém prejavil naplno a postihol mnohých z jej okolia. Agneša Kalinová sa ako

redaktorka v tom čase mienkotvorného týždenníka *Kultúrny život* podieľala na uvoľňovaní československej podoby totalitného systému. Po krátkej Pražskej jari však prišla tvrdá normalizácia a priniesla prenasledovanie – jej blízkych i jej samotnej, ktoré vyvrcholilo uväznením. Na konci sedemdesiatych rokov bola pre ňu situácia v Československu natoľko neúnosná, že sa s rodinou vysťahovala do Mníchova, kde v ďalších rokoch pracovala v Slobodnej Európe. Žije tam dodnes a na Slovensko chodíva rada a často.

Pri uvažovaní nad rozhovorom som si uvedomila, že by bolo naozaj škoda nevyužiť jej pamäť, otvorenosť a rozprávačské schopnosti. Moje priateľky a kolegyne v ASPEKTE privítali tento návrh s nadšením. Zostalo nám len dúfať, že Agneša Kalinová bude súhlasiť. Nechala si čas na rozmyslenie a potom mi poslala všetky možné materiály, výstrižky, články. Pripra-

Jana Juráňová a Agneša Kalinová v Bratislave (leto 2011)

viť sa na rozprávanie o niekoľkých historických obdobiach bolo neľahké, ale veľmi zaujímavé. Vrátila som sa k diplomovej práci Martiny Nízkej o Agneši Kalinovej ako novinárke, prečítala som si memoárové knihy Ladislava Jána Kalinu, ktoré v deväťdesiatych rokoch vychádzali vo vydavateľstve Marenčin PT, mnohé ďalšie memoárové knihy pamätníčok a pamätníkov 20. storočia, ako aj záznam rozhovoru s Agnešou Kalinovou v Dokumentačnom stredisku holokaustu Nadácie Milana Šimečku. Napokon som sa vybrala do Mníchova.

V lete 2011 som s Agnešou Kalinovou v jej mníchovskom byte strávila dva razy niekoľko dní. Nahrali sme štyridsaťštyri hodín materiálu. Pri príprave na rozhovor, kladení otázok i hľadani metódy, ako pracovať s prepísaným textom tak, aby z neho nevyprchala jedinečnosť rozprávačky, mi veľmi pomohli práce feministických výskumníčok z oblasti teórie prípravy a spracovania orálnej histórie. Naše životy sa odohrávajú vo verejnom i súkromnom priestore, ktoré sa od seba nedajú oddeliť, a čím komplikovanejšie sa vzájomne prepájajú, tým celistvejší obraz sa vytvára. Tak je to aj v knihe *Mojich 7 životov*.

Definitívna podoba textu si vyžadovala približne trištvrté roka sústredenej a intenzívnej práce nás oboch, a potom aj redakcie ASPEKTU.

A tak som udelila sebe – a napokon komukoľvek, kto knihu otvorí – intenzívne a dúfam, že aj mimoriadne pútavé „opakovanie“ a doplnkové vzdelávanie z 20. storočia.

Jana Juráňová

DETSTVO - MLADOSŤ: 1924 - 1942

1

Narodila si sa desať rokov po vypuknutí prvej svetovej vojny.

Vieš, že som nad tým nikdy takto nerozmýšľala? Mne sa tá vojna videla čímsi veľmi vzdialeným, aj keď iste nie „predpotopným“. Nespájalo sa to priamo s mojím životom, hoci všetci dospelí okolo mňa vojnu prežili a rozprávali o nej. Ešte vzdialenejšou minulosťou, celkom iným svetom sa mi zdalo „staré mocnárstvo“ Rakúsko-Uhorsko. Až oveľa neskôr som si uvedomila, do akej miery ním bolo poznamenané ešte aj moje prostredie a moje detstvo. Je to vlastne taký môj – typicky stredoeurópsky – celoživotný motív: diskontinuita. Nastane zvrzat vynútený vonkajšími okolnosťami, násilnými zásahmi a všetko alebo aspoň väčšina z toho, čo dovtedy platilo, sa vymaže a začína sa od nuly. Počíta sa len od nového štartu, takmer od iného letopočtu.

Vyrastala si v Prešove, no tvojím rodným mestom sú Košice, však ?

Odkedy som chodila do gymnázia, bolo mi trochu trápne, že som sa narodila v Košiciach, presnejšie, hanbila som sa priznať, že mám Košice zapísané ako rodisko len preto, že mamička sa tam vybrala rodiť, keďže v Prešove ešte pôrodnicu nemali. Z rozpakov som si pomáhala takou polopравdou, že moji rodičia, keď sa zobrali, bývali v Košiciach, veď otec je z Košíc. Fakt je, že otec dostal miesto riaditeľa prešovskej filiálky Slovenskej všeobecnej úverovej banky už aspoň dva roky pred mojím narodením. Ináč som sa plne stotožňovala s Prešovom aj s miestnym lokálnopatriotizmom, ktorý pestovali aj mnohí z našich známych.

Ako sa prejavoval v Prešove lokálpatriotizmus ?

Najmä starší Prešovčania, odchovaní uhorským školstvom, sa vystatovali dávnou históriou „Atén nad Torysou“. Pýšili sa hlavne evanjelickým kolégiom, ktoré vzniklo niekedy koncom 17. storočia ako protiváha trnavskej jezuitskej univerzity. Vyučoval tam aj Ján Amos Komenský. Pamätná tabuľa pripomína, že medzi absolventmi bol oravský študent Pavol Országh Hviezdoslav.

Aj keď povojnový Prešov už nijakú univerzitu nemal, bolo to výrazne študentské mesto. Na celkový počet do dvadsaťštyritisíc obyvateľov (veľkoryso rátané) tu boli tri gymnáziá, z toho jedno rusínske, dva učiteľské ústavy, z toho tiež jeden rusínsky. Zo stredných škôl ešte priemyslovka, nejaké odborné učilišťa, dievčenská rodinná škola – „knedlikáreň“, štátna i katolícka dievčenská mešťianka, teda nižšia stredná škola; k tomu štátne, cirkevné i dve židovské základné, ľudové školy. Na rozdiel od Košíc tu nebola nijaká maďarská škola.

Starí Prešovčania si zakladali na zachovaných domoch na námestí postavených v štýle hornouhorskej renesancie, ktorá trvala až do 17. storočia. Domy mali zdobené priečelia a najkrajší z nich je Rákóczyho dom – pripomienka účasti mesta na početných protihabsburských vzburách a povstaniach. Mladšej generácii sa za mojich čias oveľa viac rátalo, že uprostred šošovkovitého námestia, čiže Hlavnej ulice, bol pôvabný parčík s lavičkami, ozdobnými krikmi, ružovou alejou a veľkou fontánou so zlatými rybkami a s Neptúnovou studňou uprostred. Mestu ju koncom 18. storočia venoval bohatý pán Holländer, prvý Žid, ktorý sa tu smel usadiť. Na jednej strane Hlavnej ulice čelne k impozantnému Kostolu sv. Mikuláša s vysokánskou neogotickou vežou bolo každý večer študentské korzo. Musím ale pripomenúť, že pojem Hlavná ulica používam, aby som nemusela vždy uvádzať, že sa práve volá Masarykova, Hlinkova alebo Stalinova a tak podobne.

Prešov teda zjavne bol veľmi výrazným kultúrnym a vzdelanostným centrom. Čo z predvojnového Prešova ťa najviac ovplyvňovalo ?

To, čo si z kultúrneho Prešova pamätám, je silne kontaminované druhotnou pamäťou: tým, čo som sa o Prešove dozvedela dodatočne z toho, čo o Prešove napísal môj muž Ladislav Ján Kalina vo svojich pamätiach, najmä v prvom diele *Obzri sa s úsmevom* venovanom takmer výlučne predvojnovému Prešovu. Bol to vtedy jeho protest proti tomu, ako sa v sedemdesiatych rokoch vytrácala kultúrnosť a kultúrna tvorivosť slovenského malomesta. Za prvej Československej republiky malo toto pomerne malé mesto azda viac kultúry ako iné slovenské malomestá. A to aj takej, ktorá prichádzala zvonku, teda hosťujúcich hudobných telies, sólistov, divadelných skupín, ale aj významných spisovateľov z Prahy, Nemecka, či dokonca z USA, no aj tej, ktorá sa tvorila z vlastných zdrojov. Laco

Otec v mladšom veku

písal o miestnych hudobných telesách, českých, slovenských aj maďarských ochotníckych divadelných predstaveniach, nehovoriac o študentských divadlách, o inscenáciách prvých hier Voskovca a Wericha, ktoré sám režíroval a v ktorých vystupoval s Voskovcovým textom, v Mestskom divadle.

Čo si z toho pamätáš ty osobne ?

Ako silnú súčasť kultúry v Prešove som vnímala kníhkupectvá, ale to už nebolo v najútlejšom detstve. Keď niečo tí dvaja-traja kultúrne orientovaní kníhkupci nemali na sklade, ochotne to svojim zákazníkom objednali z Viedne, Berlína a Budapešti. No

Mama koncom dvadsiatych rokov

a kino ma vzrušovalo od začiatku. V Prešove boli dve kiná. Staručké, kde sa kedysi premietali nemé filmy, volalo sa Olympia; druhé, moderné v novostavbe sa volalo Scala. Nevieam, prečo sa kino volalo podľa milánskej opery, ale asi sa to niekomu zdalo vznešené. Občas ma do kina vzali aj rodičia. Neskôr som sa tam vždy nejako prešmykla aj na mládeži neprístupné filmy – to sme pestovali takmer ako šport.

V Prešove boli aj telocvičné jednoty – český Sokol a slovenský Orol. Sokol mal klzisko, my sme sa však chodievali korčuľovať na mestské klzisko, ktoré bolo celkom v centre mesta. Zopárkrát som aj začala chodiť do Sokola, ale veľmi som sa tam neujala.

Aký jazyk prevládal v Prešove v tom čase ?

Koncom 19. storočia, v časoch silného maďarizačného hnutia, mal Prešov ešte relatívne veľké percento nemecky hovoriaceho obyvateľstva, no maďarizačný tlak išiel proti všetkým menšinám – aj proti nemeckej. Na konci 19. storočia sa Prešov zmaďarizoval, no a po vzniku Československej republiky prišla zasa slovenská renacionalizácia. Najneskôr od polovice dvadsiatych rokov aj v Prešove prevládala slovenčina, aj keď silno štepená pre mňa krásnym šarišským dialektom. Po odchode rakúsko-uhorského administratívneho aparátu prišli Česi a popri nich tu boli aj čoraz početnejší slovenskí úradníci, učitelia, profesori, no a od konca 18. storočia tu žilo aj židovské obyvateľstvo, ktoré bolo rozdelené do dvoch, občas aj proti sebe stojacich, skupín. Na jednej strane boli pobožnejší, ktorí sa venovali najmä remeslu a obchodu, na druhej strane reformní, čiže neologickí Židia. Ich túžbou bolo prispôsobiť sa modernej dobe vzdelaním, životným štýlom tak, aby splynuli s ostatnými, čiže aby sa asimilovali. Táto pestrá zmes tu nažívala v pokoji a aspoň zdanlivej zhode. Vytvárala veľmi živé, pestré, kultúrne prostredie, ktoré si navzájom konkurovalo a aj sa ovplyvňovalo.

K akej komunite patrila tvoja rodina ?

Komunita, do ktorej patrili moji rodičia, pomerne výrazne udávala tón v medzivojnovom Prešove v mnohých smeroch. Skladala sa - hovorím tu o generácii svojich rodičov - najmä z veľmi asimilovaných Židov. Boli to advokáti, lekári, vplyvní ľudia. Poväčšine patrili do neologickej židovskej náboženskej obce (dnes sa skôr používa pojem reformovaná židovská obec). Odmietali sa definovať výlučne svojou náboženskou príslušnosťou, až na malé výnimky odmietali židovstvo ako národnosť. V Prešove a vôbec na východnom Slovensku bolo predvojnové slovenské národnouvedomovacie hnutie prislabé, aby ich v mladosti upútalo. Chodili do uhorských, čiže maďarských stredných a vysokých škôl, týmto prostredím sa cítili plne akceptovaní a tejto kultúrnej orientácii ostali verní aj z akejsi sentimentalitu. Prvú Československú republiku, jej demokratický a tolerantný základný tón a masarykovské ideály prijímali s uznaním a s vďakou aj ako kontrast k výrazne antisemitskému Maďarsku admirála Horthyho.

Ako v tom čase spolu vychádzali rôzne židovské komunity ?

V Prešove bola veľká ortodoxná náboženská obec a bola tam aj veľmi malá skupina chasidov. Keď chasidi na jesenné židovské sviatky tancovali na nádvorí veľkej ortodoxnej synagógy, chodievali sme sa na to dívať a priznám sa, že sme sa im smiali. S chasidmi sme sa nepoznali, bola to sociálne iná vrstva, žili uzavretí medzi sebou. Ale ortodoxná a neologickej obec sa v tom čase dosť prelínali. Veď ešte rodičia mojej matky boli ortodoxní. Príslušnosť k jednej alebo druhej skupine bola šťastnou otázkou. Ortodoxní Židia striktnejšie dodržiavali náboženské predpisy, v ortodoxných rodinách sa varilo kóšer - podľa predpísaných pravidiel.

V Prešove boli dve synagógy. Veľká synagóga, ktorá je dnes krásne zreštaurovaná, je tá ortodoxná. Sú v nej umiestnené

zbierky z predvojnového židovského múzea. Neologická sa cez vojnu tiež zachovala, ale neskôr z nej spravili nejaké skladisko. Nevieam, či ju medzitým nezbúrali.

Prešov teda bol zrejme dosť tolerantný, však ?

Prostredie, v ktorom som vyrástla, a prostredie škôl, najmä prostredie gymnázia, bolo tolerantné. Ale potom neskôr som narazila aj na čosi iného. Vedela som čosi o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ako aj o tom, že sa aj u nás, nielen v hitlerovskom Nemecku, hlása antisemitizmus. Sama som však za celej prvej Československej republiky na takýto prejav nenarazila, nik mi nenadával do Židoviek, deti na mňa nič takého nepokrikovali. O to citlivejšie som na to reagovala o pár rokov neskôr, nebola som na to pripravená. To je rub idly môjho detstva.

S mamou asi päťročná

Keď som konfrontovaná s takýmito spomienkami, premýšľam, či nemáme idealizované predstavy o tom, že všetci boli tolerantní. Nie je to skôr tak, že jednotlivé vrstvy žili skôr vedľa seba a príliš nekomunikovali ?

Máš pravdu, tie jednotlivé národnostné a náboženské skupiny žili skôr vedľa seba a pozitívne bolo, že si vzájomne neprekážali. Bolo to však malé mesto, ľudia z rôznych vrstiev sa medzi sebou roky poznali, aj keď sa navzájom nenavštevovali, chodili kedysi spolu do školy, dennodenne sa vídali na ulici, v obchodoch, v práci, na trhu, zdravili sa aj sa o kadečom porozprávali. Atmosféra bola naozaj uvoľnená, nenútená. Stretávali sa pri spoločenských udalostiach, ako boli bály a majálesy. Boli to síce tiež stavovské, ale nie načisto uzavreté podujatia. Moji rodičia a ďalšie rodiny židovskej inteligencie chodievali do maďarského kasína, kde sa schádzali, hrali karty, debatovali s maďarskou strednou vrstvou.

So starými mamami Rózou a Antóniou

Úplne inak už žila medzigenerácia, tí, čo začali chodiť do slovenských škôl niekedy v dvadsiatych rokoch. Tam na istý čas a do veľkej miery padli konvenčné spoločenské a hlavne etnicko-náboženské bariéry. Mladí ľudia si prirodzene vytvárali krúžky podľa svojich záľub. Neprestali existovať rodinné zväzky, bola to však neporovnateľne otvorenejšia vzájomná komunikácia. Sama som to ako dievča už nezažila. Pre mňa „padla klec“, keď som mala sotva pätnásť rokov. Bariéry boli pre mňa ešte oveľa neprekonateľnejšie ako pre mojich rodičov v ich mladosti. Tým, ktorí boli o desaťročie starší, napríklad môj muž Laco a jeho židovskí, slovenskí a českí kamaráti a priateľky, som mohla len závidieť tých pár šťastných „bezbariérových“ rokov. Lacovi najlepší kamaráti do vojny vôbec neboli Židia. Ani jeho prvé lásky neboli Židovky.

Aj ja som sa začala kamarátiť s nežidovskými dievčatami, mala som českú spolužiačku Alenku, chodievala som k nim a ona k nám. Ale skôr než by som sa začala kamarátiť s ďalšími a chodiť s chlapcami, tak nás to z nežidovského spoločenstva prudko vykatapultovalo. Už v školskom roku 1939 – 1940, keď som bola v kvinte a potom v sexte, sme sa my, židovskí študenti, trochu držali bokom. So spolužiačkami sme sa stiahli, zaujali sme obranný postoj, hoci si nepamätám na nijaké krivé pohľady či neprijemné poznámky. V tom čase už platili prvé protižidovské zákony, obchody rodičov niektorých mojich kamarátok a kamarátov zatvárali, arizovali, cítili sme sa zneistené a ohrozené, pocítili sme prvé prejavy diskriminácie.

Vráťme sa trochu späť. Tvoja školská dochádzka sa zrejme začala v židovskej ľudovej škole, však ?

Áno, základná škola bola päťročná, ale už aj zo štvrtej triedy sa deti mohli hlásiť na strednú školu. Ja som to skúsila už zo štvrtej (prirodzene, rozhodli o tom rodičia) a prijali ma na gymnázium. V Prešove boli dve ľudové židovské školy. Ortodoxná mala oveľa viac žiakov. Ja som chodila na neologickú základnú

školu, sídlila v budove tesne vedľa neologickej synagógy. Cesta k škole viedla vedľa malého stromoradia mierne nahor, k vilovej štvrti Táborisko. Keď sme v zime chodili zo školy, kĺzali sme sa na šmykľavkách spolu so žiačkami z dievčenskej katolíckej kláštornej školy, ktorá bola na druhej strane stromoradia.

Spomínaš si z toho obdobia na nejaké výrazné postavy učiteľov alebo učiteliek ?

Pamätám si riaditeľa židovskej ľudovej školy pána Schwarz. Bol to statný pán s krátkou prešedivenou briadkou. Mal krásnu, skutočne ľubozvučnú slovenčinu, pochádzal odkiaľsi z Oravy. Vydal knižku prerozprávaných biblických príbehov, čím si u žiactva aj u rodičov vyslúžil obdiv. Učil nás náboženstvo potom ešte aj na gymnáziu.

Ďalšou výraznou osobnosťou bol učiteľ náboženstva pán Reich, ktorý vyžadoval, aby sme ho oslovovali „marmore“, čo v jazyku ivrit – v novej hebrejčine, ktorú už v tom čase používali židovskí novousadlíci v Palestíne – znamenalo „učiteľ“. Vedeli sme o ňom, že patrí k pravicovej sionistickej organizácii Betar. Na hodinách sa sústredil najmä na to, že nás učil písať ivrit. Nič si z toho nepamätám, len viem, že som sa v tretej a štvrtej triede učila písať novohebrejskou abecedou.

Neskôr na gymnáziu som mala s výučbou židovského náboženstva rozhodujúci zážitok. Hodiny sme mali poobede, učil nás už spomínaný riaditeľ ľudovej neologickej židovskej školy pán Schwarz, hovorili sme mu pán správca. Prednášal zvučným, mocným hlasom a tak pateticky, že som si jedného dňa v prvej či druhej triede gymnázia všimla, že keď rozpráva, občas zarinčí obločné sklo. Vedľa mňa sedela Lucka Špirová a ja som jej pošepkala: „Luci, všimni si, že keď pán správca tak kričí, rinčí ešte aj obločné sklo.“ Pán správca zarečnil a obločné sklo naozaj zarinčalo. My sme sa na seba pozreli a Luci ešte stihla vytiahnuť vreckovku a zatváriť sa, že nahlas smrká. Ja som nemala vreckovku a vybuchla som do smiechu. Pán

správca ku mne priročil a povedal mierne: „Synu môj, poď so mnou.“ Chlapcom aj dievčatám hovoril „synu môj“. A tak ma vypodkal až k dverám, otvoril ich a zakričal: „A už aj von!“ Otec sa čudoval, prečo som tak zavčasu doma, a ja som povedala, že pán správca ma vyhodil z triedy. „Keď ťa vyhodil, nebudeš viac chodiť na náboženstvo, ale o to častejšie na francúzštinu.“ To sa za prvej republiky dalo. Napísal stručnú žiadosť, aby ma oslobodili od náboženstva, nemusel to ani odôvodniť. Takže kvôli rinčiacemu sklu dodnes neviem čítať hebrejskú abecedu. Potom za slovenského štátu už nikto nemohol byť oslobodený od náboženstva, ani od židovského, tak som sa znova dostavila na hodinu náboženstva.

Mala si aj guvernanku. Bola to pre teba dôležitá osoba ?

Guvernanku som mala od štyroch do ôsmich rokov. Keďže môj otec bol riaditeľom filiálky pomerne veľkej banky, znamenalo to určité postavenie a asi aj slušný plat. Moja mama si potrpela na to, aby sme žili na patričnej úrovni, aby mala pomoc pri práci v domácnosti a aby som mala vychovávateľku, ktorá by ma od malička naučila slušne spisovne po nemecky. V tom čase bola nemčina prvý a najdôležitejší cudzí jazyk. Tak som mala sprvu nejaké slečny, na ktoré sa už nepamätám. Až neskôr sa ku mne dostala na inzerát moja milovaná Adriena, rodená de Bouvoir. Napriek francúzskemu menu to bola Rakúšanka z Klagenfurtu, jej otec tam bol architekt, matka pochádzala z Brna. Otec pomerne zavčasu zomrel. Keď sa skončila prvá svetová vojna a Rakúsko-Uhorsko sa rozpadlo, Adriena sa vo Viedni vydala za nejakého oficiera. Jej mama sa s Adrieninou staršou sestrou vrátila do Brna, tam sa jej sestra vydala za brnianskeho Nemca a matka zostala u nich. Adrienin muž však náhle zomrel a ona prišla do Brna za sestrou a matkou, mala vtedy asi dvadsaťšesť rokov.

Moji rodičia si dali inzerát v nemeckom denníku, ktorý vychádzal v Ostrave, že hľadajú slečnu k dieťaťu. Adriena sa

naň prihlásila, aby nezostala rodine na krku. Bolo to pre ňu riešenie jej momentálnej životnej situácie. No a pre mňa to bola láska na prvý pohľad. Absolútne si ma získala. Bola to pomerne vzdelaná a všestranne talentovaná osoba. Vedela pekne kresliť, ba aj šiť módne šaty, kostýmy podľa strihov z časopisov. Moja mama sa s ňou celkom spriatelila. Adriana sa venovala najmä mne. Nemala inú prácu, iba občas trochu pomáhala v domácnosti. Vodila ma na dlhé prechádzky do prírody a učila ma rozoznávať kvetinky, stromy, všetko mi vykladala takmer ako dospelaj, brala ma vážne. Volala som ju Brüdi. V tom čase som totiž tvrdila, že súrne potrebujem brata. Ona mi na to povedala: „No a ja ti nestačím?“ Odpovedala som jej: „Keď mi máš stačiť, tak budeš Bruder.“ Až do jej smrti som ju volala Brüdi, zomrela v roku 1972. Adriana mi vnukla takú nemeckú romantickú sentimentalitu, ktorú v sebe ešte dodnes občas rozpoznávam. Rozprávala mi príbehy z Nového zákona ako rozprávky. Bola som jej absolútne oddaná, možno v tom čase viac ako mame. Neskôr, keď som mala dcéru, som si povedala, že by som si k dieťaťku nikdy nezobrala takú skvelú osobu, lebo je to v tom veku dosť veľká konkurencia. No a napokon som predsa len svojej osemročnej dcére Julke našla skvelú Selmu Steinerovú, ktorá ju potom dlhé roky učila nemčinu.

Takže Brüdi zapadla do vašej rodiny ?

Áno. Adrienina sestra mala dcérku Suse, ktorá bola odo mňa o dva roky mladšia. Keď sme už obe chodili do školy, začala som si s ňou dopisovať. Adriana ma naučila hovoriť a písať po nemecky, švabachom a od začiatku mi vtíkala pravidlá pravopisu. Latinku som sa naučila písať v škole, zvládla som oboje takmer paralelne. Adriana potom definitívne zakotvila v Prešove. Zvláštnou zhodou okolností sa tam aj vydala. Mali sme v jedálni na kredenci niekoľko parádnych strieborných košíkov, v ktorých boli misky z krištáľového skla. Raz, keď pomáhala v domácnosti, utierala prach a jedna z krištáľových misiek

praskla. Cnostná Adriena s ňou ihneď bežala do klenotníctva na Hlavnej ulici, kde predávali aj takéto ozdoby panských domácností a požiadala majiteľa obchodu, pána Ladislava Hartmanna, aby to láskavo objednal, lebo chce nahradiť spôsobenú škodu. Na zaťatého starého mládenca z dobrej židovskej rodiny to tak zapôsobilo, že sa do nej okamžite zamiloval – Adriena bola pekná, urastená rusovláska – a zakrátko sa napriek protestom jeho rodiny zobrali. Pre Adrienu to bolo riešenie a pre Prešov senzácia s príchutou mierneho pohoršenia, lebo v očiach malomesta to bola „kinderfrajla“, nikto ju nebral ako vojnu vykoľajenú mladú dámu z dobrej rodiny.

Stretávali ste sa aj po jej vydaji ?

Áno. Adriena sa vydala a odišla od nás, keď som mala osem rokov. No a ja som k nej potom chodievala dvakrát za týždeň na nemčinu. Kým som žila v Prešove, chodievala som k nej pravidelne. Už ma tam odprevádzali aj všelijakí chlapci a hovorili mi, poď radšej na prechádzku, čo pôjdeš na nemčinu k svojej bývalej slečne. Ale nebolo takého chlapca, kvôli ktorému by som ja nešla za Adrienou. Bola a ostala pre mňa veľmi dôležitou osobou. Ako som dorastala, postupne som jej porozprávala všetko, čo sa mi práve nechcelo rozprávať mame. Rozprávali sme sa len po nemecky, ona sa po slovensky nikdy poriadne nenaučila.

Trávila si detstvo najmä v Prešove alebo si mala aj iné zamilované miesta ?

K mojim najkrajším spomienkam na detstvo patria zážitky z letných pobytov v Bardejovských kúpeľoch. Zopár členov našej rozvetvenej rodiny bolo v tom čase v predstavenstve Bardejovských kúpeľov a zrejme aj v rámci úsilia oživiť už trocha zmodernizované Bardejovské kúpele sme tam chodievali na celé leto na tradičný letný byt. Ženy sa tam odsťahovali s dečkami, vzali so sebou kuchynský riad aj iné vybavenie a manželia chodievali za nimi na víkend z Prešova, prípadne z Košíc

vlakom alebo autom, nebolo to ďaleko. Odišli sme tam, len čo sa skončil školský rok, a zostali sme až do septembra. Mali sme prenajatú vilu nad kúpeľným parkom, ktorá mala podobu klasickej zemianskej kúrie so stĺporadím a verandou. V dome bolo asi sedem izieb. Za domom bola záhrada, presnejšie taká pomerne strmá lúka, ktorá sa končila lesíkom. Bolo to na kraji kúpeľov a zároveň veľmi blízko kúpeľného centra. Bývala tam s nami otcova sestra teta Adela z Košíc s mužom. Ich syn Pali a dcéra Edita prišli len na nejaký čas, boli už takmer dospelí. Bol tam aj môj bratranec a rovesník Peter s rodičmi – s maminým bratom Leopoldom a švagrinou Malvinkou. Hneď za rohom mala prenajatý dom ďalšia teta – Šárka Poláková, ktorá mala syna Janiho.

S mamou, Šárkou Polákovou, jej manželom a rodičmi, sesternicou Editou a bratrancami Petrom a Janim v Bardejovských kúpeľoch začiatkom tridsiatych rokov

